

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОСТІ
СВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ**

Гльченко Віра Романівна,

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України, завідувач
відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти

Гуз Костянтин Жоржович,

д. п. н., провідний науковий співробітник
відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти

Олійник Ірина Миколаївна,

канд. пед. наук, старший науковий співробітник
відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти

Інститут педагогіки НАПН України,

м. Київ, Україна

До 14-15 років формування фундаментальних структур мислення учнів закінчується. Важливо хоч до цього часу створити в процесі навчання умови формування цілісності свідомості, цілісності мислення, цілісності змісту освіти, який засвоює учень в процесі навчання. Від цього залежить формування рівнів інтелекту, соціальної зрілості, образу світу суб'єктів навчання, модель світу суспільства і існування цивілізації (В. Базарний).

Ключові слова: педагогічні умови, цілісність свідомості, зміст освіти, інтелект, соціальна зрілість учнів, образ світу учня, модель світу суспільства.

«Розум дитини можна впорядкувати тільки зримими законами природи»
- з цієї думки Я.А. Коменського має починатися планування навчального процесу, перш за все в дитячому садочку, в 1-6 класах загальноосвітньої школи

і 7-11 кл. Навчальний процес має включати заняття в середовищі життя дитини – довкіллі, з яким учень пов'язаний обміном речовин, енергії, інформації.

Найзагальніші з цих зв'язків, втілені в загальних закономірностях природи [2, с. 13-20] учень має «відкривати» під керівництвом вчителя на уроці серед природи, пояснювати явища, стан об'єктів, які йому зустрічаються в природному, соціальному, створеному людиною предметному довкіллі, об'єднувати їх в цілісність і «зцілювати» своє дитинне, малозв'язне мислення, перетворюючи його в розум соціально зрілої особистості. На важливу роль у цьому процесі вказував і П.Ф. Каптерев, підкреслюючи, що малозв'язне дитинне мислення можна перетворити в розум соціально зрілої особистості тільки систематизацією знань, а система – закономірно пов'язані елементи.

До пізнання природи закликав і слов'янський Сократ Григорій Сковорода: «Пізнай природу, пізнай свій народ, пізнай себе».

Навчальний процес у дошкіллі та 1-6 класах загальноосвітньої школи має забезпечити пізнання дитиною природи, звичаїв свого народу для «вирощення» свого життєствердного національного образу світу – вихідного пункту і результату пізнавального процесу [3, с. 102-120].

Образ світу – основна освітня характеристика суб'єкта навчання, особистісно значима складова наукової картини світу, що формується в навчальному процесі, який обумовлює цілісність свідомості суб'єкта навчання.

Серед відомих педагогам моделей освіти можна порекомендувати модель освіти для сталого розвитку «Довкілля», навчально-методичне забезпечення якої (дошкілля, 1-11 кл.) перевірене у Всеукраїнському експерименті (1996-2000 рр.) і яка рекомендована МОН України до використання в навчальних закладах [4, с. 17-18].

У 2014 р. на Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти» за модель освіти для сталого розвитку «Довкілля» Інститут педагогіки НАПН України нагороджений золотою медаллю (керівники розробленням, апробацією і впровадженням моделі – це співробітники Інституту педагогіки, відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти). Модель народилась і розроблена

на Полтавщині з ініціативи дирекції авторської школи «Формування цілісної свідомості ділової людини» (СШ 37 м. Полтави, директор Олег Писанський, заступник директора Ольга Вовк – 1990 р.); розповсюдилась в школи Полтавської, Дніпропетровської, Київської областей, була прийнята 5000 шкіл України, школами Росії, Білорусі під назвою «Образовательная модель «Логика природы» [2; 5]. Всеукраїнські, Міжнародні конференції, які систематично проводились під керівництвом розробників моделі на базі Полтавського ОППО ім. Остроградського, сприяли поширенню ідей про педагогічні умови формування цілісності свідомості учнів, природовідповідно високих рівнів інтелекту, рівнів соціальної зрілості, підвищення рівнів фізичного і психічного здоров'я дітей, мотивації їх навчання. Матеріали учасників понад 20 конференцій опубліковані в збірниках наукових праць (академіків, докторів і кандидатів наук – педагогічних, психологічних, філософських). Навчально-методичне забезпечення, збірники видавались видавництвом «Довкілля-К» (гол. редактор К.Ж. Гуз) можна знайти на сайті Громадської організації «Освітній центр «Довкілля» (<http://www.dovkillya.org.ua>), опис моделі «Логика природы» наявний в «Энциклопедия образовательных технологий» [5, с. 480-481].

До уваги всіх, хто зацікавиться технологією формування життєствердного національного образу світу, моделлю освіти для сталого розвитку «Довкілля» як національного аналогу STEM-освіти: інформацію можна знайти в групі ФБ «Педагогічний лікбез»; в соцмережі, подана інформація бібліотекою ім. В.І. Вернадського в публікації «Світові тенденції – перспективи вітчизняної освіти»; педагогів і батьків може зацікавити книга «Грамматика любви» [6].

Зацікавлені піднятими в статті питаннями знайдуть дані про результати порівняння дослідження психологами інтелекту довокільт (1-6 кл.) і учнів, які навчалися за традиційною моделлю освіти [2, с. 231]. Співавтор статті заставляла дослідників повторювати вимірювання, бо не могла повірити, що може бути така різниця в інтелекті, поки керівник психологів проф. В.Ф. Моргун [2, 23-30] не показав їй сторінку з книги Д. Ховарда «Тотальная

интеграция»: «Измерив IQ у наших детей, мы испугались – так он был высок». Педагоги-соціологи вимірювали індекс соціальної зрілості і довели, що навіть після 6 класу, коли предмет довкілля учні вже закінчили вивчати, індекс соціальної зрілості (термін канд. пед. наук Лебедика М.П., керівника групи педагогів-соціологів) [7, с. 15] продовжує зростати, у випускників він у 2-2,5 рази вищий, ніж у випускників, що навчаються за традиційною моделлю освіти. Досліджувалося ставлення педагогів, батьків, дітей до моделі «Довкілля» [2, с. 210-217]. Звернемо увагу на думку дітей про модель освіти «Довкілля», яка відрізняється від традиційної моделі систематичним формуванням цілісної наукової картини світу, її особистісно значимої складової – образу світу дітей, систематичними уроками серед природи, які рекомендується проводити по можливості згідно народного календаря. Це не релігійна пропаганда. Ще волхви визначали дні, в які не слід дітей тримати у приміщенні. Вони в ці дні можуть бути єдиним цілим із природою, яка їх народила, щоб рости здоровими, розумними і любити свою батьківщину, берегти її для наступних поколінь. Після прийняття християнства цим дням надано імена святих, з якими вони ввійшли в народний календар.

При підведенні підсумків експериментальної перевірки «Довкілля» учні писали контрольні роботи, відповідали на запитання, складені комісією МОН. На одне із запитань: «Які предмети з розкладу ви б поставили на перше місце і чому?» випускники початкової школи різних шкіл з різних областей відповіли: «На перше місце я поставлю уроки довкілля, фізкультури і праці. Бо на довкіллі я набираюсь розуму, на фізкультурі зміцнюю здоров'я, а на праці роблю корисні речі» [3]. На уроках серед природи у дітей найбільш ефективно «вирощується» необхідний їм життєствердний національний образ світу. Серед тисяч образів світу, учнів різних класів, які пройшли перед дослідниками «Довкілля», не зустрічалося двох однакових, як не зустрічається двох однакових відбитків пальців у людей. Педагоги відмічають, що модель освіти для сталого розвитку «Довкілля» по багатьох позиціях пересікається з моделлю STEM-освіта [6, с. 130]. Тепер щодо сприяння поповнення життєствердної

моделі світу суспільства завдяки представникам з життєствердним національним образом світу? Якщо зміст освіти фрагментарний, технологія формування життєствердного образу світу в навально-методичному забезпеченні відсутня, в учнів стихійно формується агресивний чи деструктивний образ світу, школа тиражує напівлюдей з глибоко сегментованою свідомістю, яка легко піддається програмуванню [1], випускники школи поповнюють суспільство з агресивною чи деструктивною моделлю світу, яке приречене.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Базарный В. Главная опасность для цивилизации / В. Базарный // Народное образование. — 1998. — № 9-10. — С. 157-165.
2. Ильченко В. Р. Образовательная модель «Логика природы»: Концептуальные основы интеграции естественнонаучного образования / В.Р. Ильченко, К.Ж. Гуз. — М.: Народное образование. Школьные технологии, 2003. — 206 с.
3. Гуз К.Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу / К.Ж. Гуз. — Полтава: Довкілля-К, 2004. — 472 с.
4. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки. — 2001. — Січень. — С. 8-17.
5. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий / Г.К. Селевко: В 2 т. Т. 1. М.: НИИ Школьных технологий, 2006. — 816 с. (Серия «Энциклопедия образовательных технологий».)
6. Грамматика любви : [научно-публицистичне видання] / укладач В.Р. Ильченко; під редакцією В.Р. Ильченко та В.А. Продаєвича – Полтава, Одеса: 2017 – 304 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/778488685585903/files/>.
7. Лебедик М. П. Технологія атестації цілісного розвитку особистості на основі оцінок соціальної зрілості учасників педагогічного процесу: Монографія. — Полтава : РВВ ПУСКУ, 2003. — 305 с.